

Кафедра теорії і методики викладання
суспільствознавчих і гуманітарних дисциплін
Комунального вищого навчального закладу
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

***Формування вмінь і навичок самостійної роботи
учнів основної школи на уроках української мови і
літератури***

Опис педагогічного досвіду

УДК 374

З-13

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри теорії і методики викладання суспільствознавчих і гуманітарних дисциплін КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» (протокол № 3 від «06» березня 2017 року).

Рецензенти:

Л. П. Марецька, кандидат педагогічних наук, завідувач науково-методичної лабораторії української мови і літератури КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Г. П. Чух, методист науково-методичної лабораторії української мови і літератури КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Заводянна О. І.

З-13 Формування вмінь і навичок самостійної роботи учнів основної школи на уроках української мови і літератури: опис педагогічного досвіду / О. І. Заводянна. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. – 64 с.

У методичних рекомендаціях розглянуто питання формування вмінь і навичок самостійної роботи учнів основної школи на уроках української мови і літератури, зокрема під час роботи з підручником, ефективності використання прийомів і методів, форм роботи.

Видання адресоване вчителям української мови і літератури, методистам, студентам вишів філологічних факультетів.

ЗМІСТ

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ВЧИТЕЛЯ.....	4
2. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ НА УРОКАХ І В ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	5
3. ВСТУП.....	7
4. ОПИС ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ.....	8
5. ПРАКТИЧНІ НАПРАЦЮВАННЯ	15
6. СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	43
7. ДОДАТКИ	45

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ВЧИТЕЛЯ

Заводянна Олена Іллівна

Учитель вищої категорії, учитель-методист, учитель української мови і літератури Херсонської багатoproфільної гімназії № 20 імені Бориса Лавренюва Херсонської міської ради.

Дата народження – 06. 05. 1973 р.

Вищу освіту здобула в Херсонському державному педагогічному інституті ім. Н. К. Крупської за спеціальністю українська мова і література.

Присвоєно кваліфікацію спеціаліста «учитель української мови та літератури»

Диплом з відзнакою: КЖ № 901582, 26 червня, 1995 р.

Участь у професійних конкурсах:

2011-2012 н.р. – переможець I, II турів та лауреат III туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2012» у номінації «Українська мова і література».

2014-2015 н.р. – II місце в обласному (заочному) конкурсі сценаріїв та методичних розробок виховних заходів «Перлина натхнення». Номінація «Родинно-сімейне виховання».

Нагороди

- Почесна грамота за сумлінну плідну працю, вагомий особистий внесок у справу навчання і виховання підростаючого покоління (2012, Яценко А. А.).

- Подяка Херсонського міського голови за професійне зростання та підвищення престижу вчительської професії, досягнення значних успіхів у організації та вдосконаленні навчально-виховної роботи, сумлінну творчу працю (2013 р.).

- Почесна грамота Верховної Ради України за особливі заслуги перед Українським народом (2013 р.).

- Подяка Міністерства освіти і науки України за вагомий внесок у навчання творчо обдарованої молоді, виховання в неї любові й шани до рідного слова та за підготовку переможця IV Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка (2014 р.).

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ НА УРОКАХ І ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

(переможці)

Всеукраїнська українознавча гра «Соняшник»:

- 2013-2014 н.р. – семеро учнів (дипломи II, III ступенів Всеукраїнського рівня), троє учнів (дипломи I, III ступенів Регіонального рівня).
- 2016-2017 н.р. – двоє учнів (дипломи II ступеня Всеукраїнського рівня), дванадцять учнів (дипломи I, II, III ступенів Регіонального рівня).

Всеукраїнська олімпіада з української мови та літератури:

- 2012-2013 н.р. – III місце (II етап) – Хлинова М.;
- 2013-2014 н.р. – III місце (II етап) – Голобородько А.;
- III місце (II етап) – Хлинова М.;
- II місце (III етап) – Хлинова М.;
- 2014-2015 н.р. – III місце (II етап) – Хлинова М.;
- 2015-2016 н.р. – III місце (II етап) – Руденко Ю.

Міжнародний конкурс знавців української мови імені Петра Яцика:

- 2015-2016 н.р. – III місце (II етап) – Логвіненко А.;
- 2016-2017 н.р. – II місце (II етап) – Логвіненко А.

Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка

- 2013-2014 н.р. – I місце (II етап), II місце (III етап),
I місце (IV етап) – Голобородько А.;
- 2014-2015 н.р. – III місце (II етап) – Червонюк А.;
- 2016-2017 н.р. – I місце (II етап), I місце (III етап),
II місце (IV етап) – Логвіненко А.

Участь у МАН

- 2013 – 2014 н.р. – II місце (II етап) – Малуха С.
- 2016 – 2017 н.р. – III місце (I етап), III місце (II етап) – Адаменко В.

Всеукраїнський конкурс дитячої творчості

«Майбутнє країни – у мріях дитини»

- 2015 – 2016 н.р. – III місце, Мешкова Софія.

Обласний заочний конкурс на підтримку воїнів антитерористичної

операції «Душею прагнемо до миру»

- 2016 -2017 н.р. – III місце, Кажасв Сергій; III місце, Давидов Іван.

Вступ

*Альфою та омегою нашої дидактики нехай буде пошук
та відкриття способу, при якому б учителі
менше навчали, а учні більше б училися.*

Я. А. Коменський

Інформатизація сучасного суспільства висуває нові вимоги до компетентності людини, і це покладає на вчителів української мови і літератури особливу відповідальність за повноцінне та гармонійне входження молоді в самостійне життя. Тому одним із найактуальніших завдань навчально-виховного процесу є «навчити вчитися», уміти здобувати знання самостійно. Тобто на перший план виходить не тільки (й не стільки) процес набуття знань як таких, але й формування потреби та вміння самостійно здобувати знання й застосовувати їх на практиці. Про необхідність формування самостійності учнів у процесі навчання писав ще К. Ушинський: *«Потрібно постійно пам'ятати, що слід передавати учню не тільки ті або інші знання, а й розвивати у ньому бажання і здатність самостійно, без учителя, здобувати нові знання... Маючи таку розумову силу, людина буде вчитися все життя, що, звісно, і складає одне із найголовніших завдань шкільного навчання».*

**Опис педагогічного досвіду щодо формування вмінь
і навичок самостійної роботи учнів основної школи
на уроках української мови і літератури**

За 22 роки роботи на посаді вчителя української мови та літератури впевнилася, що рівень навчальних досягнень учнів залежить від сформованості вмінь і навичок, до яких відносяться організаційні, загальнонавчальні, контрольні-оцінні, пошуково-дослідницькі й навички самостійної роботи, що передбачено Державним стандартом загальної середньої освіти. Тому виникає потреба розвитку в учнів механізмів самоосвіти, самовиховання, самореалізації, саморозвитку, які необхідні для становлення особистості, здатної за підтримки вчителя оволодіти знаннями, уміннями й навичками для подальшого їх удосконалення й використання на практиці та в самостійній діяльності.

Проблема самостійної роботи учнів у процесі навчання сьогодні є однією з найбільш актуальних. Вирішення її в практиці навчальних закладів вимагає особливої уваги, оскільки в повсякденній діяльності вчителя найбільше недоліків зустрічається саме при формуванні вмінь і навичок самостійної роботи учнів. Це й зумовило вибір теми досвіду «Формування вмінь і навичок самостійної роботи учнів основної школи на уроках української мови та літератури».

Самостійна робота була предметом дослідження зарубіжних учених Джона Дьюї, Адольфа Дістервега [5]. Проблема формування вмінь і навичок самостійної роботи постійно знаходилася в центрі уваги педагогічного пошуку Л. Аристової, П. Підкасистого, Є. Голант, О. Савченко, В. Корнєєва, Б. Йосипова, О. Нільсон, які проводять дослідження з різних аспектів розвивального навчання [11]. Важливими для себе як учителя-практика вважаю наукові праці М. Данилова, В. Онищука, М. Пентилюк. Сьогодні також відомі роботи М. Галузінської, Т. Лободи, С. Трубачової, Н. Зеленкової тощо.

За визначенням П. Підласого, «самостійна робота – це вмотивовані й усвідомлені самостійні дії школяра, що завершуються певним результатом» [13], а І. Зимня підкреслює, що самостійна робота школяра є наслідком правильно організованої навчальної діяльності на уроці, що мотивує самостійне її розширення, поглиблення і продовження у вільний час.

Психологи зазначають, що врахування своєрідності психічного розвитку учня на кожному з вікових етапів є необхідною умовою правильної організації навчально-виховного процесу та самостійної діяльності зокрема. Оскільки ранньому підлітковому віку (5-6 клас) ще не притаманні сформовані навички набуття знань, то процес навчання потребує постійної та безпосередньої участі вчителя. А в організації самостійної роботи з учнями підліткового віку (7-9 класи) необхідно враховувати суперечливий характер психічного розвитку підлітка [10].

Тому поставила перед собою мету: знаходити шляхи розвитку самостійного мислення учнів; формувати індивідуальність, здібності до пізнавальної та творчої реалізації своїх можливостей; виховувати постійне прагнення до пізнання.

Для реалізації цієї мети визначила такі завдання:

1. Створювати умови, що сприяють виявленню ініціативи, самостійності.
2. Використовувати різноманітні форми, методи, прийоми, засоби навчальної діяльності, інформаційно-комунікаційні технології, що заохочують учнів самостійно набувати необхідні знання, працювати з інформаційними джерелами, творчо мислити, розвивати власний інтелект та підвищувати культурний рівень.

Щоб самостійна робота учнів була ефективною, дотримуюся таких умов:

- 1) чітко ставлю завдання перед учнями;
- 2) характер завдань і запитань для самостійної роботи та їх складність на різних етапах навчання змінюю;
- 3) для самостійної роботи добираю доступні й посильні завдання;

4) дотримуюся взаємозв'язку різних видів самостійної роботи учнів на уроці та урізноманітнюю їх;

5) здійснюю взаємозв'язок класної та домашньої самостійної роботи.

Плануючи самостійну роботу, визначаю її місце у структурі уроку кожного класу, а також зміст та обсяг завдань. Обов'язково враховую вікові особливості дітей та рівень сформованості вмінь і навичок, знаходжу раціональний спосіб перевірки знань.

У своїй роботі значне місце відводжу пошуку інноваційних технологій, ефективних методів і засобів, підвищенню дієвості навчання в цілому. Одним із різновидів формування вмінь і навичок самостійного набуття знань є дослідницькі та пошукові прийоми навчання, за допомогою яких залучаю учнів до самостійних спостережень, на основі яких вони роблять висновки. Упевнена, що внесення елементу дослідження в навчальну діяльність сприяє вихованню в школярів активності, допитливості, розвиває їхнє мислення, заохочує потребу дітей у саморозвитку.

Навички і вміння самостійної роботи на уроках української мови та літератури в учнів формуються не самі по собі, а в результаті спеціально підбраної системи вправ і завдань, що органічно включаються в навчальний процес.

Проаналізувавши науково-педагогічну літературу [17; 3], вивчивши перспективний педагогічний досвід учителів С. Маляренко, В. Симонок, М. Арушанян, В. Півторак [8; 14; 12], дійшла висновку, що учні раннього підліткового віку (5 клас) ще не здатні до самостійної організації пізнавальної діяльності. З цією метою у навчально – виховний процес включаю дидактичні ігри: «Незвичайний потяг», «Прикрась ялинку», «Назви промінчик», «Зійдіть східцями», «Квітка-загадка»; фонетичні загадки «Хто я?»; творчі диктанти, кросворди, акровірші, ребуси тощо, які дають змогу учням самостійно перевірити правильність виконання, творчо мислити, самим складати подібні завдання для своїх однокласників (Додаток А). Адже за даними

психолого-педагогічних досліджень школярі раннього підліткового віку на 70 % ефективніше засвоюють навчальну інформацію за допомогою гри [18].

Використовуючи ігрові елементи на уроках української мови та літератури, забезпечую їх проведення відповідно до сучасних загально-педагогічних і дидактичних вимог: урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, емоційність, формування пізнавальної самостійності, виявлення ініціативи, раціональне використання часу.

Важливою вимогою проведення самостійних робіт є дотримання принципу поступового нарощування труднощів, який є основою індивідуальної роботи учнів під час вивчення мови. Тому в 6 класі при плануванні навчального процесу орієнтуюся на різноманітність видів діяльності, формуючи вміння й навички самостійної роботи (*Додаток Б*). Намагаюся створити таку ситуацію, щоб нові знання школярі отримували в результаті пошуку серед різних варіантів правильного рішення, установлювали взаємозв'язки, взаємозалежності. Коли вивчення матеріалу відбувається в пошуку, у наполегливій праці самих учнів, то це й викликає інтерес до нового.

Оскільки контроль результатів самостійної роботи забезпечує зворотний зв'язок у процесі навчання, використовую метод тестування із залученням технічних засобів, для якого характерна повна автоматизація всього процесу оцінювання [4]. До головної переваги комп'ютерних тестів відношу отримання результату тестування одразу після його закінчення та можливість створення умов, що сприяють виявленню ініціативи учнів, їх самостійності. З цією метою використовую повнофункціональну програму для створення комп'ютерних тестів «MyTest» (*Додаток В, електронний варіант*).

Сформувавши найпростіші вміння й навички самостійної роботи в учнів 5-6 класів, продовжую розвивати мисленнєві операції, що забезпечують чіткість та оптимальність роботи у вивченні нового матеріалу, відпрацювання формування вмінь і навичок самостійної роботи, оптимізацію навчально-виховного процесу. У підручниках з української мови та літератури

для учнів 7 класу міститься багато пам'яток та правил, але через вікові особливості школярам важко запам'ятати велику за обсягом теоретичну інформацію. З цією метою разом із учнями створюю навчальні алгоритми з теми «Морфологія» (*Додаток Г*), під час роботи з якими діти вчаться аналізувати самостійно складену послідовність дій, виділяти головне, формують уміння й навички самостійної роботи та інформаційно-комунікативну компетентність, що є метою Державного стандарту загальної середньої освіти.

Для самостійної роботи восьмикласників пропоную такі завдання, виконання яких не допускало б дії за готовим шаблоном, а вимагало б застосування вмінь і навичок у новій ситуації. Тільки в такому разі самостійна робота сприяє формуванню ініціативи та розвитку пізнавальних здібностей учнів. Прикладом цього є використання учнями програм Microsoft Publisher та Power Point під час виконання домашніх завдань. Учні стають співавторами навчального процесу, самостійно створюючи презентації до тем, які вивчають на уроках української мови та літератури, що дозволяє розвивати пізнавальну, пошукову діяльність, мовленнєву компетентність. Також учні створюють бюлетені, які присвячують окремій літературній постаті, буклети, в яких висвітлюють мовні чи літературні питання, календарі подій до визначних дат. Шаблон «Візитки» учні використовують у процесі вивчення біографії письменника або нової теми з української мови, а «Привітальні листівки» дозволяють учням звернутися від себе, імені літературного героя чи автора до сучасників (*Додаток Д*).

Таким чином, формування вмінь і навичок самостійної діяльності передбачає послідовне навчання всіх школярів певних видів та прийомів самостійної роботи зі зростаючим ступенем самостійності як на уроках, так і при організації домашньої роботи учнів.

У 9 класі збільшується обсяг виучуваного матеріалу, до того ж учні вже вміють виділяти головне, аналізувати явища мовного й літературного процесів,

тому пропоную завдання дослідницького, пошукового, творчого характеру. Результатом цього є створені учнями самостійно або в групі презентації, відеоролики з української мови та літератури та веб-сайти. За цих умов знання не передаються від учителя до учнів, а виникають у процесі спільної навчальної діяльності. Співробітництво між учнями підвищує їх мотивацію, чим забезпечує кращі умови для досягнення поставленої навчальної мети.

При систематичній організації самостійної роботи на уроках української мови та літератури в школярів із часом виробляються стійкі вміння й навички даного виду діяльності. Це дозволяє поступово переходити до завдань творчого характеру. У процесі підготовки до уроків української мови та літератури учні створюють власні доробки (*Додаток Е*).

З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів і продовження формування навичок самореалізації проводжу факультативні заняття, які поряд з уроками становлять цілісну систему.

Формування вмінь самостійної роботи продовжую і в позакласній діяльності, адже без системного підходу неможливо виробити стійкі навички.

Поряд із інноваційними формами й методами роботи використовую і традиційні, які також спрямовані на досягнення належного рівня сформованості вмінь користуватися мовними засобами в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Зрозуміло, що при формуванні вмінь і навичок самостійної роботи виникають і деякі труднощі, а саме:

- психологічні та вікові особливості дітей;
- результати роботи учнів менш передбачувані;
- іноді важко контролювати процес самонавчання;
- відсутність відповідного банку комп'ютерних тестів, який би постійно оновлювався і до якого б учитель мав доступ через Інтернет.

Переконана, що зазначені вище методи і прийоми розвитку навичок самостійної діяльності забезпечують глибоке усвідомлення змісту навчального

матеріалу, формування стійкої внутрішньої мотивації до навчання. Результативність роботи над темою підтверджена тим, що учні гімназії вміють досліджувати проблему, формулювати й відстоювати власну думку; здатні вчитися самостійно; комунікабельні, уміють працювати в колективі; ініціативні в набутті нових знань. При проведенні моніторингових відстежень з'ясувалося, що якість знань щорічно зростає (з 89 % у 2012/13 н. р. до 92 % у 2015/16 н.р.). Також 6 моїх учнів – переможці II III етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури, 3 – II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, 1 – Всеукраїнського конкурсу дитячої творчості «Майбутнє країни – у мріях дитини», 3 – II, 2 – III, 2 – IV етапів Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка та 2 – II етапу, 1 – III етапу Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, 2 – Обласного заочного конкурсу на підтримку воїнів антитерористичної операції «Душею прагнемо до миру».

Свій досвід із теми «Формування вмінь і навичок самостійної роботи учнів основної школи на уроках української мови та літератури» популяризую на міських та обласних науково-практичних семінарах, науково-методичних конференціях, засіданнях шкільного та міського методичних об'єднань учителів української мови та літератури, проводжу майстер-класи на курсах підвищення кваліфікації вчителів української мови та літератури при Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, брала участь у роботі гімназійної творчої групи «Педагогічна майстерня», керую педагогічною практикою студентів Херсонського державного університету, маю друковані роботи в місцевих та Всеукраїнських фахових виданнях.

Таким чином, ураховуючи, що життя сучасної людини потребує вміння орієнтуватися у величезній кількості інформації, виникає необхідність формувати в школярів, починаючи з п'ятого класу, навички самостійно набувати

знань, тому й формую в учнів уміння самостійно працювати, думати, розуміти суть речей, а вже на основі цього вміти знаходити потрібну інформацію, критично оцінювати її та застосовувати в конкретних умовах.

Практичні напрацювання

Система уроків з української мови для шестикласників з елементами розвитку
вмінь і навичок самостійної роботи учнів

Тема: ЧИСЛІВНИК: ЗАГАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ, МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ, СИНТАКСИЧНА РОЛЬ

Мета: дати поняття учням про числівник як частину мови, його значення, семантико-граматичні властивості, синтаксичну роль у реченні; сприяти виробленню в учнів умінь знаходити в тексті числівники, визначати їх граматичні категорії; розвивати творчі здібності учнів; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до природи.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: картки, таблиці, комп'ютери, підручники.

Література:

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Серія «Золота педагогічна скарбниця» // Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х. : Вид.група «Основа», 2009. – 176 с.
2. Українська мова : підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч.закл. / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2014. – 256 с.
3. Стріха А. Д., Гуревич А. Ю. Цікава грамати́ка : Посібник для вчителя. – К. : Рад.шк., 1991. – 112 с.
4. Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів. Видання друге, перероблене. – К. : Рад.шк., 1984. – 184 с.

ХІД УРОКУ

I Організаційний момент

II Ознайомлення учнів із темою, метою і завданнями уроку

III Мотивація навчальної діяльності

(Шифр написано заздалегідь на картках. Картки видаються на кожну парту).

28. 11. 22. 16. 12. 3. 18. 11. 15.

<i>А</i>	<i>Б</i>	<i>В</i>	<i>Г</i>	<i>Ґ</i>	<i>Д</i>	<i>Е</i>	<i>Є</i>	<i>Ж</i>	<i>З</i>	<i>И</i>
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>І</i>	<i>Ї</i>	<i>Й</i>	<i>К</i>	<i>Л</i>	<i>М</i>	<i>Н</i>	<i>О</i>	<i>П</i>	<i>Р</i>	<i>С</i>
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
<i>Т</i>	<i>У</i>	<i>Ф</i>	<i>Х</i>	<i>Ц</i>	<i>Ч</i>	<i>Ш</i>	<i>Щ</i>	<i>Ь</i>	<i>Ю</i>	<i>Я</i>
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33

IV Актуалізація опорних знань

Дослідження-відновлення

Відновити вислови усної народної творчості. Підкреслити орфограми, пояснити їх.

1. Сім раз одмір, а..... .
2. Семеро одного..... .
3. Не май сто..... .
4. Мені минало.

- Визначити, на що вказують виділені слова.
- Пригадати, на які питання відповідає числівник.

V Сприйняття й розуміння учнями нового матеріалу

Самостійна робота з текстом

- Прочитати текст. Про що в ньому розповідається? Визначити тему й основну думку. До якого стилю мовлення належить текст?

У бджіл немає дитинства. Уже на третій день після свого народження вони починають працювати: чистять вулик. З четвертого дня годують личинок медом і квітковим пилом. У віці дванадцяти-вісімнадцяти днів бджоли вже самостійно будують з власного воску соти.

А в п'ятнадцять днів виконують найпочеснішу роботу: збирають нектар і пилок. Живе робоча бджола влітку тридцять п'ять-шістдесят п'ять днів. Причина такого короткого життя бджоли – важка робота (3 нар. календаря).

- Дібрати до тексту заголовки.
- Знайти числівники. На що вони вказують? Яку синтаксичну роль виконують у реченні?

Самостійна робота з теоретичним матеріалом підручника

- Проаналізувати таблицю 1. Яка інформація для вас є новою?
- Чи є труднощі для розуміння?

Таблиця 1

Що означає (загальне значення)	Морфологічні ознаки	Синтаксична роль
Кількісні число, кількість предметів (<i>скільки?</i>)	Змінюються за відмінками	Підмет, частина складеного присудка, додаток, означення
Порядкові – порядок предметів при лічбі (<i>котрий ? який ?</i>)	Змінюються за родами, числами, відмінками	Означення, присудок

Числівник як частина мови

- Як краще запам'ятати отриману інформацію? (Учні пропонують ключові слова, схеми, опори...). Розглянемо таблицю 2.

Розряди числівників за значенням і групи за будовою

Розряди за значенням	Групи (за складом)	
	Прості (одне слово)	Складені (два і більше слів)
<i>Кількісні</i> : цілі числа	чотири, триста	п'ятдесят чотири
дробові числа	—	одна третя
збірні числа	П'ятеро, семеро	—
<i>Порядкові</i>	Другий, вісімнадцятий	Сорок восьмий

Гра»Хрестики – нулики» (*Учитель поділяє учнів на 2 команди, за умови правильної відповіді член команди перший має право ходу і ставить хрестик або нулик*).

1. Яка частину мови називають числівником?
2. Коли числівник означає кількість предметів, а коли – порядок при лічбі?
3. Як змінюються числівники?
4. Яка їх синтаксична роль?
5. На які розряди за значенням та групи за будовою поділяють числівники?
6. Яку роль відіграють числівники в нашому мовленні?

Коментар учителя. Числове значення, крім числівників, можуть мати й інші частини мови. Наприклад, іменники (двійка, трійка, десяток), дієслова (потроїти, подвоїти), прикметники (дев'ятиповерховий), прислівники (надвоє, утрюх). Ці частини мови записуються тільки словами, а числівники – словами і цифрами (5 і п'ять, п'ятірка).

VI Усвідомлення теоретичного матеріалу в процесі виконання творчих завдань

Вибірково-розподільний диктант (робота в парах)

- Записати подані слова, групуючи їх за частинами мови (числівники підкреслити).

Один, одиниця, одинокий, перший; два, другий, двійка, двоє, подвоїти; п'ять, п'ятірка, п'ятий, п'ятиповерховий; десять, десяток, десятий, десятизначний, удесятерити; чотири, чверть, четвертий, чотирнадцятий, четвертувати.

Творче конструювання словосполучень і речень

- Утворити словосполучення, записуючи цифри словами.
2 (книжка), 4 (відро), 5 (човен), 30 (горобець), 3 (жінка), 1 (яблуко).
- Із словосполученнями скласти три-чотири речення. Визначити синтаксичну роль числівників.

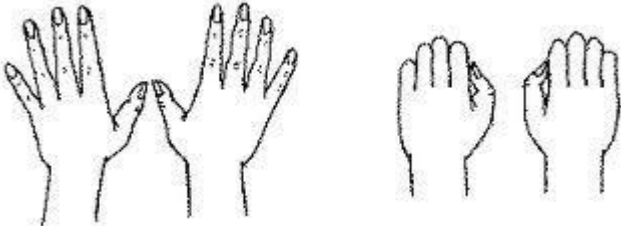
Гра «Відгадай загадку»

- Прочитати подані загадки. Відгадати їх та з'єднати загадку з розгадкою-малюнком. Визначити відмінок числівників (табл. 3).

Таблиця 3

Загадки

	Загадки	Малюнки
1	У сімох братів по одній сестрі. Чи багато сестер?	
2	Ішли син з батьком та дід з онуком. Скільки їх?	

	Загадки	Малюнки
3	У двох матерів по п'ять синів, одне ім'я у всіх.	
4	Шість ніг, дві голови, один хвіст. Що це таке?	
5	Два стоять, два лежать, п'ятий ходить; шостий водить, сьомий пісні співає.	

Пошуково-відновлювальна робота за варіантами

Пригадати і записати

1 варіант – 3-4 прислів'я з числівниками;

2 варіант – 3-4 назви казок, у яких ужито числівники.

(Одна нога тут, а друга там. Зігнувся в три погибелі. Кінь на чотирьох ногах та й той спотикається. Сім раз відмір, один раз відріж. «Три ведмеді». «Троє поросят»).

Скласти по два речення із записаними прислів'ями та назвами казок.

VII. Систематизація й узагальнення вивченого

Виконання тестових завдань за допомогою комп'ютерної програми

«MyTest»

VIII. Підсумок уроку

IX. Домашнє завдання

1. Опрацювати §52, виконати вправу 433 (підручник за редакцією Заболотного О.В.).

Право вибору:

2. Скласти діалог з товаришем (подругою) про розпорядок дня, використовуючи числівники (за бажанням учнів).

3. Скласти візитку «Числівник» за допомогою шаблону «Візитка» (Microsoft Office Publisher).

Тема: ЧИСЛІВНИКИ КІЛЬКІСНІ (НА ПОЗНАЧЕННЯ ЦІЛИХ ЧИСЕЛ, ДРОБОВІ, ЗБІРНІ) І ПОРЯДКОВІ. ПРОСТІ, СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ

Мета: засвоїти поділ числівників на групи за значенням і будовою; навчити виділяти відповідні групи числівників; розвивати навички орфографічної грамотності; удосконалювати вміння самостійно мислити, приймати рішення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до народної творчості.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Обладнання: мультимедійне обладнання, картки, підручники.

Література:

1. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку : Серія «Золота педагогічна скарбниця – Х. : Вид.група «Основа», 2011. – 287 с.
2. Інтелектуальні ігри на уроках української мови та літератури / Упоряд. К. Ю. Голобородько. – Х. : Вид.група «Основа», 2006. – 304 с.
3. Передрій Г. Р., Смолянінова Г. М., Непийвода Ф. А. Цікава грамати́ка. – К. : Рад.шк., 1997. – 310 с.

4. Українська мова: підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч.закл. / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2014. – 256 с.
5. Стріха А. Д., Гуревич А. Ю. Цікава граматики: Посібник для вчителя. – К. : Рад.шк., 1991. – 112 с.

ХІД УРОКУ

I Організаційний момент

II Ознайомлення учнів з темою, метою і завданнями уроку

III Актуалізація опорних знань

Перевірка домашнього завдання

Прослуховування діалогів про розпорядок дня, складених учнями та захист візиток «Числівник», складених учнями за допомогою шаблону «Візитка» (Microsoft Office Publisher).

Захисти орфограму

► Записати слова. Вставити пропущені літери. Свій вибір аргументувати.

...нервований, ...фотографувати, ...хопити, в...сняний, з...лений, пр...їжджати, пр...мудрий, пр...красний, пр...лягти, селянс...кий, п...янкий, духм...яний, св...ято, під...їзд, двох...ярусний, священ...ий, ші...надцять, дев...ятсот.

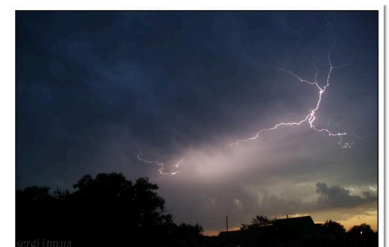

IV Сприйняття й розуміння учнями навчального матеріалу

Дослідження - спостереження

► Із поданих прислів'їв та приказок виписати числівники. Поставити до них питання.

От погода: один день блисне, а сім кисне. Дощ у жнива, як п'яте колесо до воза. П'ять днів нічого не

робимо, а шостий відпочиваємо. Сім п'ятниць на тиждень. З одного поліна вогню не розложиш. Як пече, то клади на друге плече. Добре там діє, де два оре, а третій сіє. Семеро одного не ждуть (*Нар. творчість*).

► Які числівники відповідають на питання *скільки* ? та називають кількість предметів при лічбі?

► Які числівники відповідають на питання *котрий? який?* та називають порядок предметів при лічбі?

Зробити висновки про поділ числівників на кількісні та порядкові.

Коментар учителя. Числівники за значенням поділяють на кількісні і порядкові. Кількісні числівники відповідають на питання *скільки?* і означають число або кількість предметів при лічбі. Порядкові числівники відповідають на питання *котрий? який?* і означають порядок предметів при лічбі.

Кількісні числівники можуть означати цілі числа (означають кількість предметів у цілих одиницях): п'ять, двадцять чотири; дробові числа (означають кількість, що складається з певного числа частин цілого): три четвертих, одна ціла і п'ять десятих; збірні (означають кілька предметів як сукупність, одне ціле): двоє, п'ятеро.

Порядкові числівники творяться переважно від основи називного відмінка кількісних числівників: десять – десятий, двадцять п'ять – двадцять п'ятий.

Збірні числівники утворюються тільки від числівників 2 – 20 та від числівника 30: три – троє, вісімнадцять – вісімнадцятеро. До збірних також належать числівники *обидва, обидві, обоє*.

Дослідження-аналіз

Знайти та охарактеризувати числівники в поданих реченнях за значенням і будовою.

Чоловік за один кут хату тримає, а жінка – за три.

Ти йому про Тараса, а він – півтораєста.

День гуляє, три слабий, а на п'ятий – вихідний.

Сімсот соколят на одній подушці сплять.

Відновлення – творче конструювання

Доповнити речення потрібною за змістом інформацією.

За будовою числівники поділяють на.....(**прості, складні і складені**).

Простий числівник складається з..... (одного слова, яке має один корінь: *три, сотий*).

Складний числівник складається зі слова, яке.....(має два корені: *п'ятнадцять, вісімдесят, триста*).

Складений числівник складається з кількох слів, і ці слова(пишуться окремо: *триста п'ятдесят, дві тисячі чотириста вісім*).

V Усвідомлення теоретичного матеріалу в процесі виконання творчих завдань

Вибірково-розподільна робота

Записати словосполучення у три стовпчики:

1) із простими числівниками; 2) зі складними числівниками; 3) зі складеними числівниками.

Якщо правильно виконали завдання, з третіх букв записаних іменників складеться початок прислів'я: «... - тільки небо коптити».

(Без діла жити – тільки небо коптити)

Шість собак, дванадцять підприємств, двадцять три кожухи, п'ятдесят вісім бригад, шістдесят стільців, п'ятдесят два хутори, одна гребля, сімнадцять білок, сімдесят один гриб, двадцять граків, дві казки.

Творче реконструювання

► Сполучення з кількісними числівниками замінити (де це можливо) на конструкції з відповідними збірними числівниками. Утворені сполучення слів записати. Пояснити, де така зміна неможлива й чому.

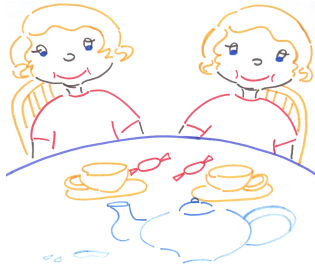
Шість друзів, дві школи, дві руки, три зошити, чотири авторучки, дванадцять книг, десять однокласників, сорок школярів, п'ятдесят спортсменів, сімнадцять років, п'ятнадцять танцюристів.

Творче редагування

► Прочитати речення. Пояснити суть допущених помилок. Записати відредаговані речення. Назвати розряди числівників, ужитих у поданих реченнях.

1) Семеро днів залишилося до поїздки. 2) Вже п'ятеро листів відправили члени гуртка, а відповіді не було. 3) Микола приніс двоє відер води. 4) У класі знаходилося двадцять три дівчат. 5) Я купив троє книжок. 6) У великій коробці тулилися одне до одного двоє кошенят. 7) Василько взяв у бібліотеці двоє книжок.

Лінгвістична гра «Хто швидше?»

► Доповнити таблицю 4 названими нижче фразеологізмами з числівниками.

Таблиця 4

Фразеологізми з числівниками

Кількісні числівники	Порядкові числівники
як дві краплі води	як собаці п'ята нога

Матеріал для вчителя. Одна голова добре, а дві краще; у двох словах; три кити; гнати у три вирви; сльози в три ручаї; на всі чотири сторони; п'яте

колесо до воза; намолоти сім мішків гречаної вовни; дев'ятий вал; бути на сьомому небі; перше слово найдорожче.

Завдання для кмітливих

- Прочитати ребуси (табл. 5). Які числівники за значенням у них використані? Утворити від них порядкові. Визначити групи числівників за складом.

Ребуси

Р1А	Пі2л	С 3 ж
Родин а	Підва л	Стри ж

VI Систематизація й узагальнення вивченого**Віднови твердження**

1. Я вважаю, що числівники....., тому що.....
2. Кількісними називають числівники, які....., а порядковими....
3. Як змінюємо кількісні числівники, а як – порядкові?

VII. Підсумок уроку**VIII. Домашнє завдання**

1. Опрацювати §53, виконати вправу 446 (підручник за редакцією Заболотного О.В.).

Право вибору:

1. Дібрати й записати 5-6 прислів'їв, до складу яких уходили б кількісні й порядкові числівники. Визначити синтаксичну роль числівників.

2. «Проба пера». Скласти вірш про кількісні та порядкові числівники.

Тема. ВІДМІНЮВАННЯ ТА НАПИСАННЯ КІЛЬКІСНИХ ЧИСЛІВНИКІВ. БУКВА Ї НА КІНЦІ ЧИСЛІВНИКІВ І ПЕРЕД ЗАКІНЧЕННЯМ У НЕПРЯМИХ ВІДМІНКАХ

Мета: навчити учнів відмінювати та правильно писати кількісні числівники (цілі); з'ясувати особливості відмінювання дробових, збірних і неозначено-кількісних числівників; удосконалювати навички правильно узгоджувати числівники з іншими частинами мови; утворювати форми числівників та вживати їх у мовленні; розвивати логічне мислення школярів, їх уміння працювати з підручником, виділяти головне, зв'язно висловлювати свою думку, аналізувати і порівнювати явища; виховувати самостійність мислення, любов до праці та навчання.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Обладнання: мультимедійне обладнання, комп'ютери, картки, підручники, таблиці.

Література:

1. Бухлова Наталія. Як навчити учня вчитися: поради та рекомендації: Бібліотека «Шкільного світу – К. : Шк.світ, 2007. – 128 с.
2. Інтелектуальні ігри на уроках української мови та літератури / Упоряд. К. Ю. Голобородько. – Х. : Вид.група «Основа», 2006. – 304 с.
3. Українська мова: підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч.закл. / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2014. – 256 с.
4. Стріха А. Д., Гуревич А. Ю. Цікава грамати́ка: Посібник для вчителя. – К. : Рад.шк., 1991. – 112 с.
5. Чак Є. Д. Складні випадки вживання слів. Видання друге, перероблене. – К. : Рад.шк., 1984. – 184 с.

ХІД УРОКУ

I Актуалізація опорних знань

1. Перевірка домашнього завдання

Прослуховування творчих робіт учнів.

Зачитування прислів'їв, у складі яких є кількісні й порядкові числівники.

Визначення їх синтаксичної ролі.

2. Індивідуальна робота учнів

Картка № 1

Записати наведені числівники у III колонки: у I – прості; у II – складні, у III – складені.

Два, дев'яносто, дванадцять, сім, сорок один, п'ять, сто двадцять, п'ятдесят, п'ятсот, чотириста дев'яносто три, перший, двадцять восьмий, сорок, сорок чотири.

Картка № 2

Скласти речення з числівниками *вісім, шістнадцять, четвертий, сьомий*.

Визначити їх синтаксичну роль.

II Оголошення теми, мети і завдань уроку.

Мотивація навчальної діяльності

III Сприймання й усвідомлення нового матеріалу

Дослідження - спостереження

Розглянути таблицю 6. З'ясувати, які особливості відмінювання кількісних числівників. Звернути увагу на паралельні форми.

Таблиця 6

Відмінювання кількісних числівників

I 1	(один, одна, одне) – як прикметник		
II	2-4		
Н.	два	три	чотири

Р.	двох	трьох	чотирьох
Д.	двом	тьом	чотирьом
З.	два	три	чотири
	або	або	або
	двох	трьох	чотирьох
О.	двома	тьома	чотирма
М.	(на)двох	(на)трьох	(на)чотирьох
III 5 - 20, 30			
Н.	п'ять		п'ятнадцять
Р.	п'яти, п'ятьох		п'ятнадцяти (-ьох)
Д.	п'яти, п'ятьом		п'ятнадцяти (-ьом)
З.	п'ять, п'ятьох		п'ятнадцять (-ьох)
О.	п'ятьма, п'ятьома		п'ятнадцятьма (-ьома)
М.	(на) п'яти, п'ятьох		на) п'ятнадцяти (-ьох)
Н.	сім		вісім
Р.	семи, сімох		восьми, вісьмох
Д.	семи, сімом		восьми, вісьмом
З.	сім, сімох		вісім, вісьмох
О.	сьома, сімома		вісьма, вісьмома
М.	(на) семи, сімох		(на) восьми, вісьмох
IV 50, 60, 70, 80			
Н.	п'ятдесят		
Р.	п'ятдесяти (-ьох)		
Д.	п'ятдесяти (-ьом)		
З.	п'ятдесят (-ьох)		
О.	п'ятдесятьма (-ьома)		
М.	(на)п'ятдесяти(-ьох)		
V 40, 90, 100			

Н., З. сорок, сто, дев'яносто	
Р., Д., Ор., сорока, ста, дев'яноста	
М. (на) сорока, ста, дев'яноста	
VI	200 – 900
Н. двісті	п'ятсот
Р. двохсот	п'ятисот
Д. двомстам	п'ятистам
З. двісті, двохсот	п'ятсот
О. двомастами	п'ятьмастами (п'ятьомастами)
М. (на) двохстах	(на) п'ятистах
VII	<i>Нуль, тисяча, мільйон, мільярд – як іменники</i>
VIII	<i>Збірні – як відповідні кількісні числівники</i>
<i>Кільканадцять, кількадесят – як числівники п'ять</i>	
IX	<i>Дробові</i>
Чисельник – як кількісний числівник	
Знаменник – як прикметник у множині	
або як порядковий числівник	
X	
Півтор (а), (и), (аста) - не відмінюються	
У складених кількісних числівниках – відмінюються всі частини, у складених порядкових – тільки останнє слово.	
Н. сорок шість	сорок шостий
Р. сорока шести	сорок шостого
Д. сорока шести	сорок шостому
З. сорок шість	сорок шостого
О. сорока шістьма	сорок шостим
М. (на) сорока шести	(на)сорок шостому

1. Робота з теоретичним матеріалом задля зіставлення нових знань із базовими

Завдання.

Прочитати правила на стор. 171-173,
(підручник за редакцією Заболотного О.В.).

- Виділити головне.
- Скласти опорний конспект, дібрати приклади.
- Скласти усну розповідь на тему «Відмінювання кількісних числівників» (індивідуальна робота).

Мовне меню «Числівник»

Уявіть, що ви офіціант у ресторані «Числівник». Вам замовили обід, тому необхідно прочитати вголос числівники словами, порахувати арифметичні дії та з'ясувати, яку суму мають сплатити відвідувачі.

1. Як відмінюють складені числівники?
2. Колективний аналіз табл. 7.

Таблиця 7

Знак м'якшення у числівниках

5, 6, 9 – 20, 30	У кінці слова в Н.в. (п'ять)
3 – 6, 9 – 20, 30, 50 - 80	Перед закінченням у непрямих відмінках (трьох) але чотирма

Пояснювальний словниковий диктант

Записати подані числівники словами, пояснити написання.

10 копійок, 17 кімнат, 20 малятам, 5 сорок, 30 учнями.

IV Усвідомлення нових знань у процесі практичної роботи

Творче реконструювання

Прочитати фразеологізми. Якими словами – синонімами можна замінити?

Використайте слова з довідки.

*В один голос. В один момент. В одну думку. З одного маху. На один аршин.
Один як палець.*

Довідка: однаково, одностайно, дружно, миттю, самотній, одноразово.

Ігрове завдання

Списати загадки і відгадати їх, ставлячи числівники в потрібній формі.

Горбатий мішок на (чотири) ногах стоїть. (Верблюд)

М'якеньке з (чотири) рогами й (два) черевцями. (Подушка)

(Одна) шапка (чотири) братів накрила. (Стіл)

*Зранку на (чотири) ногах, удень – на (дві), увечері – на (три). (Людина в
різний вік)*

Завдання – змагання «Хто швидше?»

Хто найшвидше та найкраще вимовить усі скоромовки? Дві з них вивчити
напам'ять.

- *У чотирьох черепашок четверо черепашеньят. Хитру сороку
спіймати морока, а нас орок сорок – сорок морок.*

- *П'ять п'ятаків, на кожному п'ятаку ще по п'ятаку.*

Знайти у скоромовках кількісні числівники. Визначити відмінок кожного.

Провідміняти виділене словосполучення. Пояснити правопис числівників.

Математична хвилинка

Записати подані арифметичні вирази словами.

1. $\frac{1}{8} + \frac{1}{2}$; $\frac{3}{4} + \frac{1}{4}$; $\frac{5}{8} - \frac{2}{3}$; $\frac{7}{8} - \frac{1}{3}$.

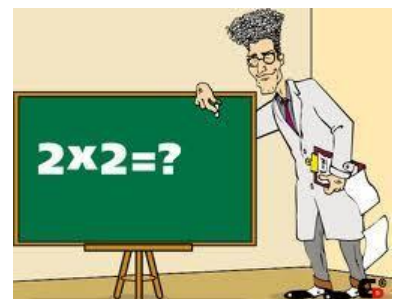
Коментоване письмо

Прочитати і записати числівники. Пояснити
орфограми.

Шіст..., шіст...ох, двадцят...ох,

вісімнадцят...ма, тридцят..., чотир...ма, тр...ма, вос...меро.

V Закріплення матеріалу

Виконання тестових завдань за допомогою комп'ютерної програми «MyTest».

VI Підсумок уроку. Оцінювання

« Запитай сам себе»

Скласти запитання до теми уроку.

(Орієнтовні запитання)

1. Як відмінюють прості кількісні числівники? Навести приклади паралельних форм.

2. Які особливості відмінювання складних числівників? Навести приклади.

3. Назвати числівники, що відмінюють як іменники відповідної відміни. Чи мають вони паралельні форми?

4. Які числівники в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках мають закінчення *а*?

5. Як відмінюють дробові числівники?

VII Домашнє завдання.

1. Вивчити правила на с.171 – 173, вправа 462 (підручник за редакцією Заболотного О.В.).

2. Скласти діалог на тему «Чим багата Україна», уживаючи числівники в різних відмінках (на вибір учнів).

Тема: ВІДМІНЮВАННЯ ПОРЯДКОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ. НАПИСАННЯ РАЗОМ ПОРЯДКОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ З -ТИСЯЧНИЙ

Мета:поглибити знання учнів про порядкові числівники, з'ясувати особливості їх відмінювання та написання; сприяти вдосконаленню вмінь та навичок учнів щодо відмінювання порядкових числівників; виховувати любов до української мови, підвищувати рівень культури мовлення.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Обладнання: мультимедійне обладнання, комп'ютери, картки, підручники.

Література:

1. Інтелектуальні ігри на уроках української мови та літератури / Упоряд. К. Ю. Голобородько. – Х. : Вид.група «Основа», 2006. – 304 с.
2. Настільна книга педагога. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром/Упорядники: Андрєєва В. М., Григораш В. В. – Х. : Вид.група «Основа», 2006. – 352 с.
3. Передрій Г. Р., Смолянінова Г. М., Непийвода Ф. А. Цікава грамати́ка. – К. : Рад.шк., 1997. – 310 с.
4. Українська мова : підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч.закл. / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2014. – 256 с.
5. Стріха А. Д., Гуревич А. Ю. Цікава грамати́ка : Посібник для вчителя. – К. : Рад.шк., 1991. – 112 с.

ХІД УРОКУ

I Організаційний момент

II Ознайомлення учнів з темою, метою і завданнями уроку

II Актуалізація опорних знань

Уважно прочитати текст, визначити стиль мовлення.

Український народ творив мову впродовж століть, заносючи до мовної скарбниці добірний нектар слова, невтомно запалював у слові незгасний вогонь думки й почуття, вічність праці і мрії. Колективна пам'ять на- роду-творця береже слово, а в ньому – і його безсмертя. У слові рідної мови захована немовби якась таємнича сила, що в неповторному поєднанні звуків несе чарівну мелодію мови й називає щось зрозуміле всім. І не тільки називає, а й передає найтонші відтінки переживань і думок. Мова – дивосвіт, духовна планета, на якій живе виплекана людиною незліченна кількість слів.

- Віднайти в тексті складне слово, увести його в речення, виконати синтаксичний розбір речення.

- Назвати якнайбільше складних слів із числівниками *три, п'ять, сто*.

(Триборство, триденний; П'ятигорськ, п'ятиденка; століття, сторазовий, сотисячний).

- Як часто в нашому мовленні вживають складні слова, до складу яких входять числівники?

IV Сприйняття й розуміння учнями навчального матеріалу

Дослідження – порівняння

- Від кількісних числівників *дев'ять, чотирнадцять, двадцять п'ять, тисяча вісімсот сімдесят п'ять* утворити порядкові.

- Провідміняти прикметники *запашний, літній*, а також порядкові числівники *дев'ятий, чотирнадцятий*. Порівняти закінчення числівників і прикметників. Зробити висновки про особливості відмінювання цих слів?

Висновки учнів. Порядкові числівники відмінюються так само, як прикметники твердої та м'якої груп.

Коментар учителя. Порядкові числівники утворюються від кількісних числівників. Змінюються вони за родами, числами й відмінками, подібно до прикметників. Усі порядкові числівники мають такі самі закінчення, що й прикметники твердої групи. Виняток становить числівник *третій (третья, третье)*, який відмінюється як прикметник м'якої групи.

У складених порядкових числівниках відмінюється тільки останнє слово: *тридцять четвертий, тридцять четвертого, тридцять четвертому*.

Порядкові числівники, як і прикметники, можуть мати повну нестягнену форму: *третья, четверте*.

Зверніть увагу! Порядкові числівники, що закінчуються на *-сотий, -тисячний, -мільйонний, -мільярдний*, пишуться одним словом: *трьохсотий*. Їх не слід плутати зі складними прикметниками.

V Виконання творчих завдань

Схематичний розподільний диктант

- Схематично позначити, до якої частини мови належать подані слова (табл. 8). Порядкові числівники поставити у формі родового та орудного відмінків.

Таблиця 8

Схематичний розподільний диктант

Порядковий числівник	Слово	Складний прикметник
	Дев'яносторічний	→
	дев'яностий	
	дев'яносто шостий	
	дев'яностоденний	
	чотиридобовий	
	чотириста двадцять шостий	
	чотиритисячний	
	чотирьохмільйонний	

Вибіркова творча робота

- З поданих словосполучень вибрати такі, що вміщують порядкові числівники. Скласти речення з вибраними словосполученнями.

П'ятсот тонн, десятеро школярів, сьома година ранку, сто будинків, сто двадцятий будинок, три вікна, третє вікно праворуч, дві третини гектара, стотисячне військо, стотисячний мешканець міста.

Пояснювальний диктант

- Записати поданий текст, пояснити правопис порядкових числівників, що закінчуються на *-тисячний*.

Навесні тисяча шістсот двадцять першого року султан Осман Другий зібрав чотирьохсоттисячне військо і вирушив до Молдавії. Польському урядові вдалося зібрати тільки тридцятидвохтисячне військо. Потрапивши в скрутне становище, він звернувся до запорізьких козаків. Влітку тисяча шістсот двадцять першого року сорокатисячне козацьке військо рушило в Молдавію (З кн. «Як козаки воювали»).

Диктант-переклад

- Перекласти числівники українською мовою, пояснити їх правопис.

Одиннадцатый, шестнадцатый, шестисотый, семидесятый, шестидесятники, восемьдесят, пятьдесят, восемь, восемьсот, сорок девятый, двухтысячный, трехтысячный, трехмиллионный.

Загадки-жарти

Прочитати загадки-жарти, відгадати їх. Знайти у них числівники, указати на їх розряди.

1. У назві якої річки є три ноти?
2. Яке місто має назву з одного чоловічого імені і ста жіночих?
3. Яке слово складається з семи однакових літер? 4) Назва якого птаха складається з сорока а?

Довідка. 1) Мі-ссі-сі-пі; 2) Сева-сто-поль; 3) Сім'я; 4) Сорока.

VI Систематизація й узагальнення вивченого

- Самоопитування
- Виконання тестових завдань за допомогою комп'ютерної програми

«MyTest».

VII Підсумок уроку

VIII Домашнє завдання

1. Опрацювати §56, виконати вправу 478 (підручник за редакцією Заболотного О.В.).

1. Написати твір-мініатюру на тему «Скільки знаєш ти мов - стільки разів ти людина», використовуючи порядкові та кількісні числівники. Підкреслити числівники, указати на їх граматичні ознаки (завдання за бажанням учнів).

Тема: УЖИВАННЯ ЧИСЛІВНИКІВ ДЛЯ ПОЗНАЧЕННЯ ДАТ І ЧАСУ (ГОДИН). ЧИСЛІВНИКИ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Мета: навчити учнів правильно вживати числівники для позначення дат, часу; визначати числівники у фразеологізмах; розвивати мовленнєво-комунікативні навички в усному й писемному мовленні, виховувати любов до рідного слова, підвищувати культуру мовлення.

Тип уроку: формування практичних умінь і навичок з елементами повторення та узагальнення знань.

Обладнання: мультимедійне обладнання, комп'ютери, підручники.

Література:

1. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення уроку: серія «Золота педагогічна скарбниця». – Х. : Вид.група «Основа», 2011. – 287 с.
2. Інтелектуальні ігри на уроках української мови та літератури / Упоряд. К. Ю. Голобородько. – Х. : Вид.група «Основа», 2006. – 304 с.
3. Українська мова: підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч.закл. / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. – К. : Генеза, 2014. – 256 с.
4. Стріха А. Д., Гуревич А. Ю. Цікава грамати́ка: Посібник для вчителя. – К. : Рад.шк., 1991. – 112 с.

ХІД УРОКУ

I Організаційний момент

II Перевірка домашнього завдання

Музей воскових числівників

(Один учень зображує числівник, як він його уявляє, другий – пояснює правопис, третій – складає речення, четвертий відгадує цей числівник та ставить запитання з теми).

III Ознайомлення учнів з темою і метою уроку

Проблемне завдання. Чи можна відповісти на запитання: «Скільки годин?» Як правильно запитати: «Скільки годин?» чи «Котра година?» Чому?

IV Удосконалення загальнопізнавальних умінь і навичок

Робота з підручником. Читання з позначками (+ знав; - дізнався; ! це цікаво; ? не зрозумів)

Прочитати теоретичний матеріал на сторінці 180 (підручник за редакцією Заболотного О. В.), віднайти інформацію, яка є для вас новою.

Робота з таблицею

Розглянути таблицю 9. Запам'ятати правильне позначення часу числівників з прийменниками. Скласти з трьома прикладами (на вибір) речення

Таблиця 9

Культура мовлення

Неправильно	Правильно
у скільки годин	о котрій годині
у 8 годин	о восьмій годині
в 11 годин	об одинадцятій годині
без п'яти восьма	за п'ять хвилин восьма
без чверті сьома	за чверть сьома
в половину восьмої	о пів на восьму

V Усвідомлення теоретичного матеріалу у процесі виконання творчих завдань

Практична робота

- Скласти графік руху потягів від будь-якої станції, використовуючи числівники на позначення дат і часу (годин).

Творче конструювання

- Записати словами дати. З двома-трьома знаменними датами скласти речення.

01.09; 28.10; 07.11; 08.03; 01.05; 09.05; 18.06; 01.01.

- Пояснити правопис числівників у назвах знаменних дат.

Лінгвістичний експеримент

- Подивитися на годинник і сказати, котра година буде через 2, 5, 10 годин. Скласти речення з поданими числівниками.

- Заповнити таблицю 10, записавши цифрове позначення часу словами.

Таблиця 10

Цифрове позначення часу словами

09.15	чверть на десяту
22.30	
08.45	
06.30	
18.40	
10.45	
21.05	

Творче спостереження над мовним матеріалом

- Переписати речення, підкреслити в них фразеологізми. Компоненти-числівники проаналізувати за такою схемою: кількісний чи порядковий; означає ціле число, збірне чи дробове; простий чи складений.

1. Усе це прийде з часом: зріла мудрість, розсудливість, уміння сім раз відміряти і раз відрізати (*В. Сухомлинський*).

2. Хай він і справді велике цабе в своєму ділі, але ж і черговий лікар не п'яте тут колесо до воза! (*Ю. Шовкопляс*).

3. Я обома руками голосую за них (*А. Стельмах*).

4. Джеря обходив панський двір десятою вулицею (*І. Нечуй-Левицький*).

- Пояснити зміст поданих фразеологізмів. Дібрати самостійно 3-4 фразеологізми з числівниками.

П'яте колесо до воза; сім п'ятниць на тиждень; до сьомого поту; сльози в три ручаї; між двох вогнів; у три дуги зігнути; намолоти сім мішків гречаної вовни.

VI Закріплення матеріалу

Виконання тестових завдань за допомогою комп'ютерної програми «MyTest».

VII Підсумок уроку

Рефлексія – осмислення власних дій

Знаю, що.....(зміст своїх знань і незнань).

Знаю, як..... (засвоєні дії).

Знаю, навіщо.....(розуміння смислу навчання)

VIII Домашнє завдання

Скласти для шкільного радіомовлення оголошення про режим діяльності школи.

Список використаної літератури

1. Арушанян М. В. Самостійна робота на уроках української мови та літератури // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 8. – С. 9-13.
2. Галузінська М. Г. Самостійна навчальна діяльність учнів – перший крок до творчості // Обдарована дитина. – 2005. – № 10. – С. 2-13.
3. Гончаренко Н. М. Самостійна робота з підручником – важливий засіб активізації учнів // Методика викладання української мови і літератури. – К., 1985. – Вип. 10. – 160 с.
4. Десятов Д. Л. Методика використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні історії. – Х. : Вид.група «Основа», 2011. – 111 с.
5. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления (Как мы мыслим): пер. с англ. / Дж. Дьюи. . – М. : Лабиринт, 1999.
6. Зеленкова Н. І. Формування пізнавальної самостійності старшокласників у навчальному процесі // Рідна школа. . – 2005. – № 8. – С. 31-33.
7. Лобода Т. М. Самостійність у навчанні – це актуально // Дивослово. – 1998. – № 9. – С. 37 – 39.
8. Маляренко С. О. Пошук форм самостійної роботи // Відкритий урок. – 2011. – №2. – С. 43 – 46.
9. Марчук Л. Б. Самостійна робота як метод урізноманітнення навчальної діяльності учнів // Рідна школа. – 2000. – № 4. – С. 84-88.
10. Педагогічна психологія: Навч.посібник / Л. М. Проколієнко, М. Й. Боришевський, В. О. Моляко та ін.; За ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколнека. – К. : Вища шк., 1991. – 183 с.
11. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
12. Півторак В. Р. Самореалізація особистості школяра на уроках словесності // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2005. – № 32. – С. 5-9.

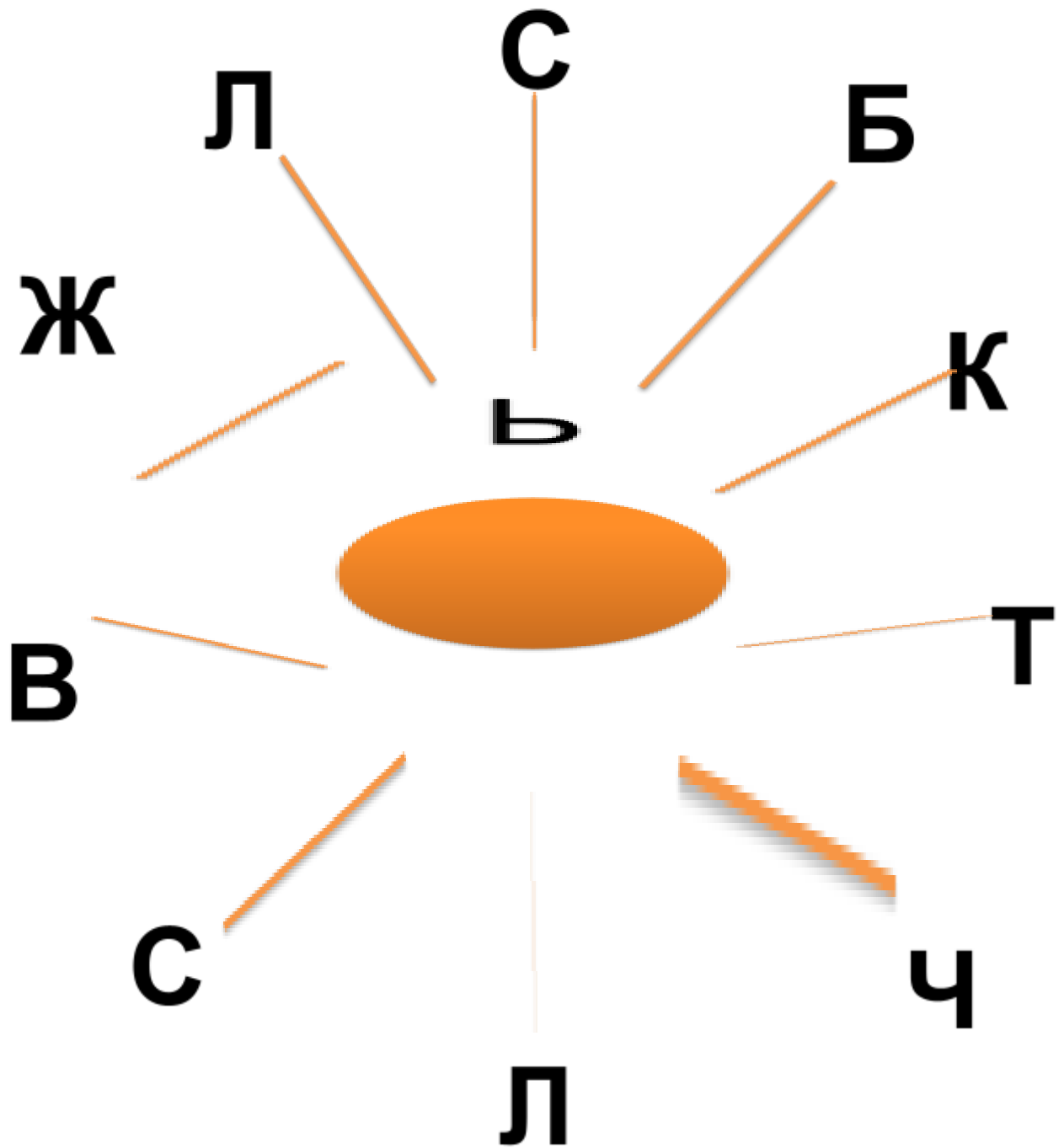
13. Підласий П. І. Як підготувати ефективний урок. – К. : Рад.школа, 1989. – 268 с.
14. Симонок В. П. Вчимося працювати самостійно // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – № 12. – С. 2-5.
15. Степанишин Б. І. Література-вчитель-учень (самостійне вивчення учнями літератури): Посібник для вчителя. – К. : Освіта, 1993. – 240 с.
16. Трубачова С. Е. Роль методів самостійного набуття знань в організації пізнавальної діяльності учнів // Рідна школа. – 2001. – № 1. – С. 39-42.
17. Федоренко В. Л. Енциклопедія інтелектуальних ігор на уроках української мови. – Х. : Вид.група «Основа», 2008. – 424 с.
18. Щербань П. Прикладна педагогіка. – К. : Вища школа, 2002. – С. 61.

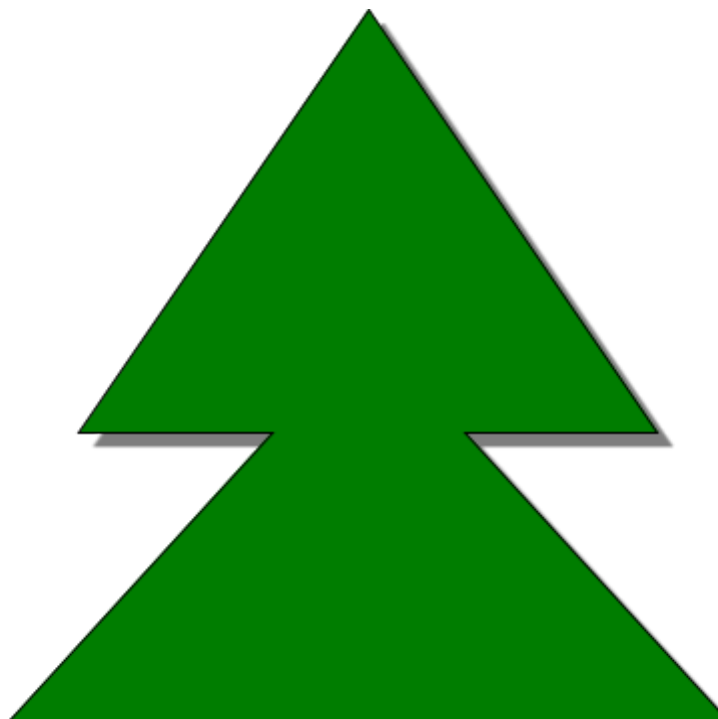
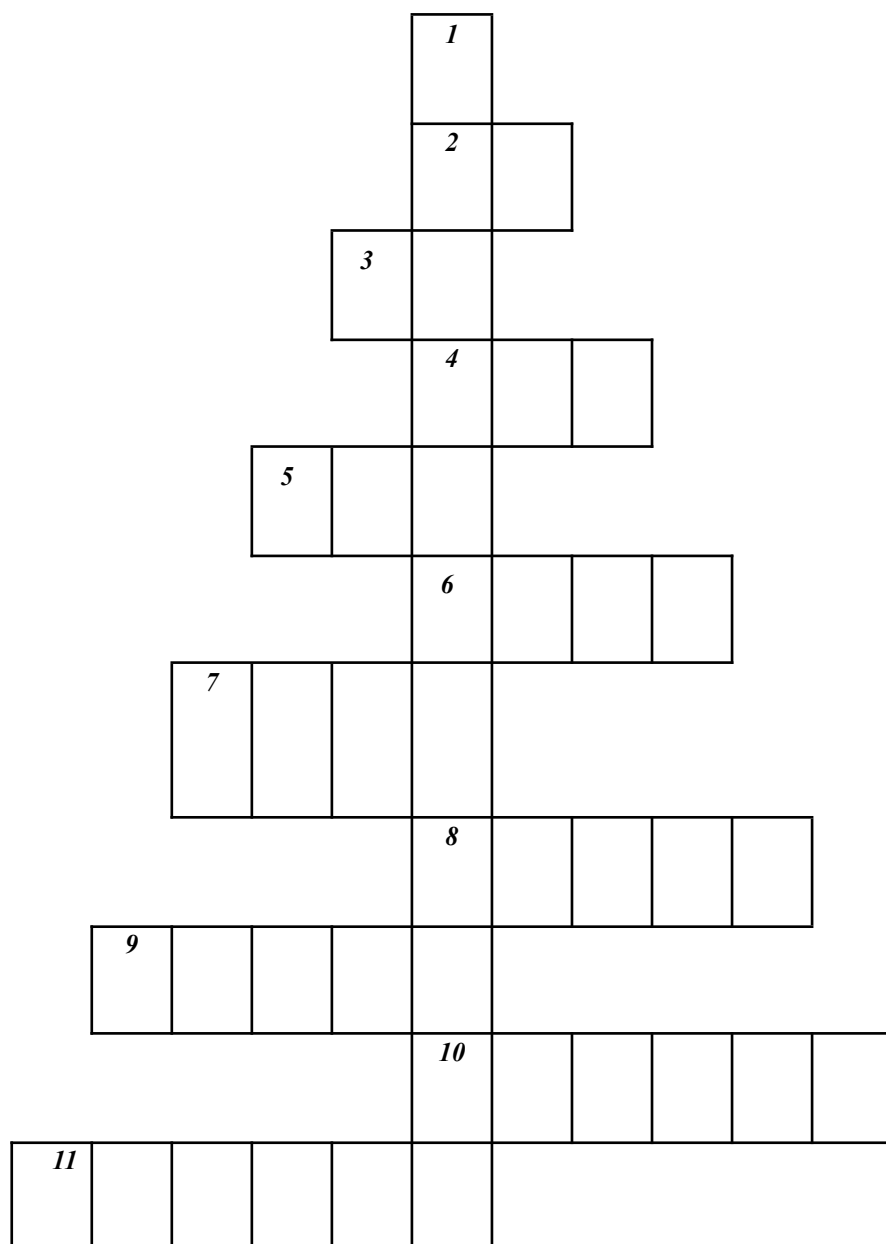
Скарбничка ігрових завдань

5-6 класи

НАЗВИ ПРОМІНЧИК

ПРИКРАСЬ ЯЛИНКУ

Заповніть по горизонталі клітинки займенниками різних розрядів у називному відмінку

Відповіді

1	Я	7	Ніщо
2	Ти	8	Хтось
3	Ви	9	Ніхто
4	Він	10	Ніякий
5	Той	11	Якийсь
6	Вони		

СХОДИНКАМИ РАЙДУГИ

(до теми «Займенник»)

	Я	
1	Я	

2	Я						
3	Я						
4	Я						
5	Я						
6	Я						

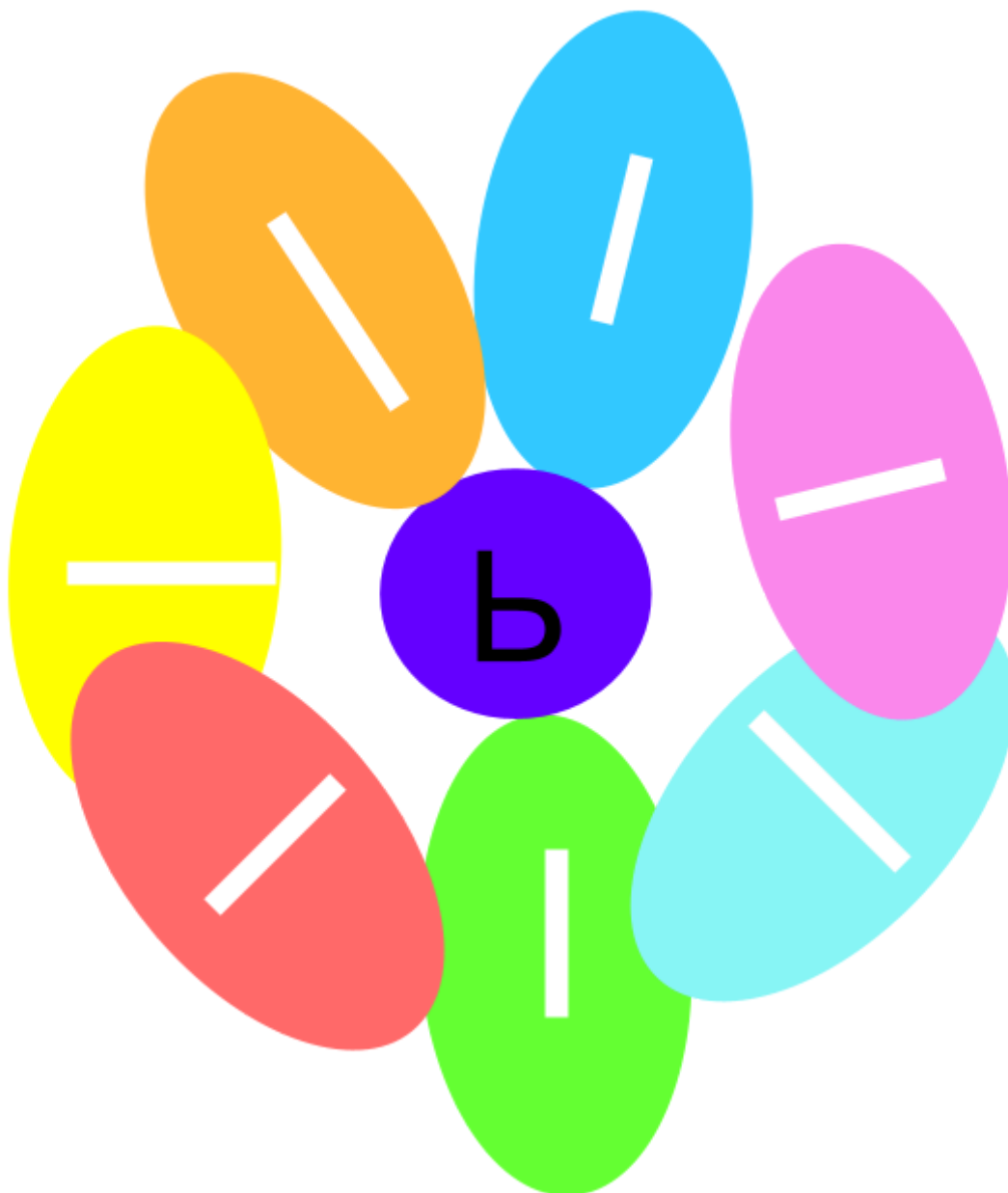
До особових займенників **Я** додайте букви, яких не вистачає, і прочитайте слова.

- 1 Провалля в землі.
- 2 Заглибина в землі.

- 3 Орган в порожнині рота.
- 4 Хижа тварина.
- 5 Плід.
- 6 Житель Японії.

КВІТКА-ЗАГАДКА

(вивчення орфограми «Написання м'якого знака» у 5 класі)

Завдання: заповніть слова-пелюстки

ЛАБІРИНТАМИ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ

6 клас

Акцентуаційний бар'єр

1. Поставте наголос у множинних іменниках (у разі необхідності зверніться до словника).

● Лабети, лінощі, святки, ночви, солодощі, тельбухи, походеньки, пожитки, маргінеси, пачоси, одляски, лахи, памороки, патьоки, хрестини, розглядини, шори, сколоти, висівки, бриджі, гринджоли, вакації, вершки, обцаси, дебати, бутси, перейми, кальсони, терези, надра.

2. Складіть із трьома словами (на вибір) речення.

Фразеологічна латка

1. Поставте на місці пропусків слова, що мають лише одну категорію числа .

- Коли не коваль, то і ... не погань.
- Це ще ... по воді писано, а ... скороджено.
- Робіть хоч ... , та не будете ситі.
- Видно , що Гапка млинці пекла, бо всі ... у тісті.
- Як прийшли... , то і жінка крива.
- Не в свої... не сідай.
- ... псують людину.
- Радуйся, Хвесе, бо кіт сало несе , радуйся вельми, бо вже перед...

2. Латка: цимбали, груди, граблі, кліщі, вила, сани, двері, штани, лінощі, люди, ворота, жнива.

3. Складіть невелику розповідь , кінцівкою якої могло б стати одне із прислів'їв.

Акцентуаційний тоталізатор «Громи наголосі

1. Поставте у словах наголоси .

Перепустка, разом, вишиванка, недобиток, випадок, соломина, курятина, бородавка, вітчим, приятель, кишка, спина, отаман, циган, п'яниця , фарфор, ненависть, пасквіль, гуртожиток, фартух, каталог.

2. Складіть 3 речення з емоційно-забарвленими словами.

Згустки мудрості

1. Оберіть певні паремії морально-етичного змісту(афоризми, цитати, прислів'я, приказки).

2. Складіть діалог , у якому висновком можна використати саме ці згустки мудрості.

- Яка честь, така й шана.
- Як не дочує, так добреше.
- Говори до гори, а гора горою.
- Мовчанка гнів гасить.

Не криви писка коло чужої миски.

Загублене слово

1. Розшифруйте слова, підкресліть «зайве».

- ТБОФУЛ, ЕЙХОК, СІНЕТ, ОХВУ
- ЗЕУБ, БРІЛОК, РУКЕНГУ, СИЛ
- РУЖІ, РОМЕТ, МЕРЕЗЮ, ТОПАЛЬ
- ДЕЛІ, УФАР, ДІДЕН, СІМ

2. Доповніть поданий ряд іменників. Визначте їх рід та відміну.

- нетяга, знайда,...
- секретар, слюсар,...
- біль, Сибір,...
- путь, матч,...
- теля, хлопча,...
- каченятко, дитятко,...

3. Складіть 2 речення з іменниками спільного роду так, щоб вони означали осіб і чоловічої, і жіночої статі.

Загублена загадка

1. Відновіть загадки. Визначте відміну та групу іменників.

● Лежати, Гася, простягтися, як, устати, небо, дістати.

● Сидіти, Марушка, в, сім, кожушки, хто, вона, роздягати, той, сльози, проливати.

● Січкарі, сікти, а, син, Мартин, перевертати, тин.

- Чотири, брати, усі, Кіндрати, увесь, світ, оббігти, і, один, другий, не, догнати.

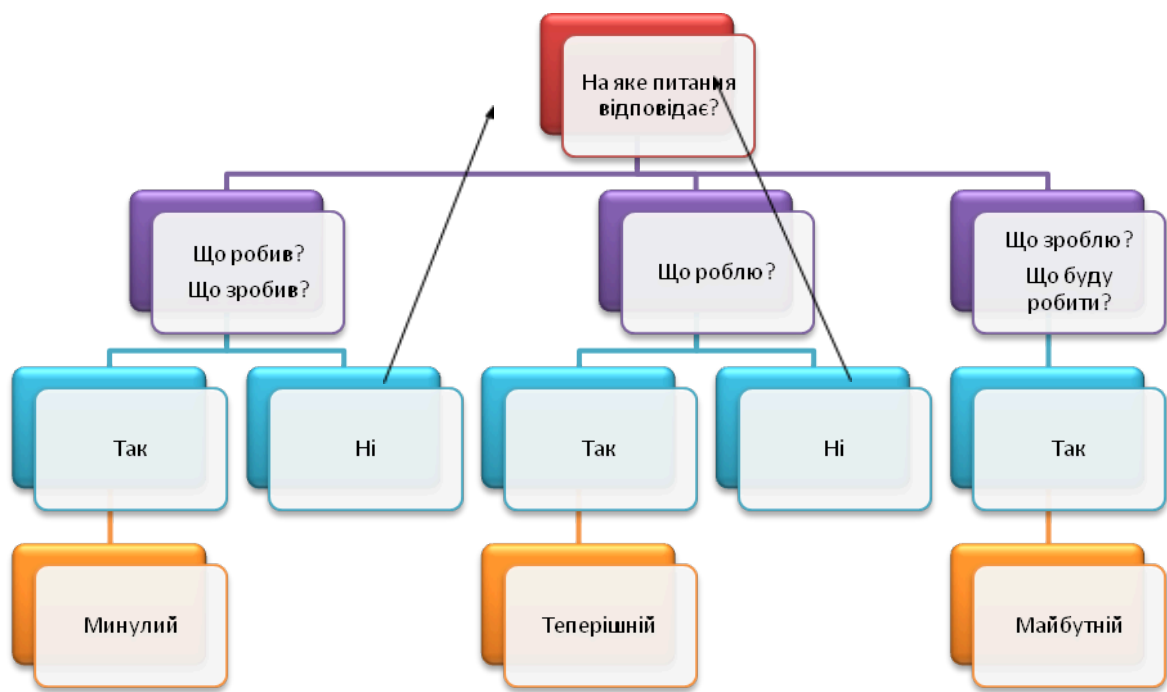
2. Пригадайте та запишіть власні загадки (або складіть самостійно), до складу яких уходили б іменники власні.

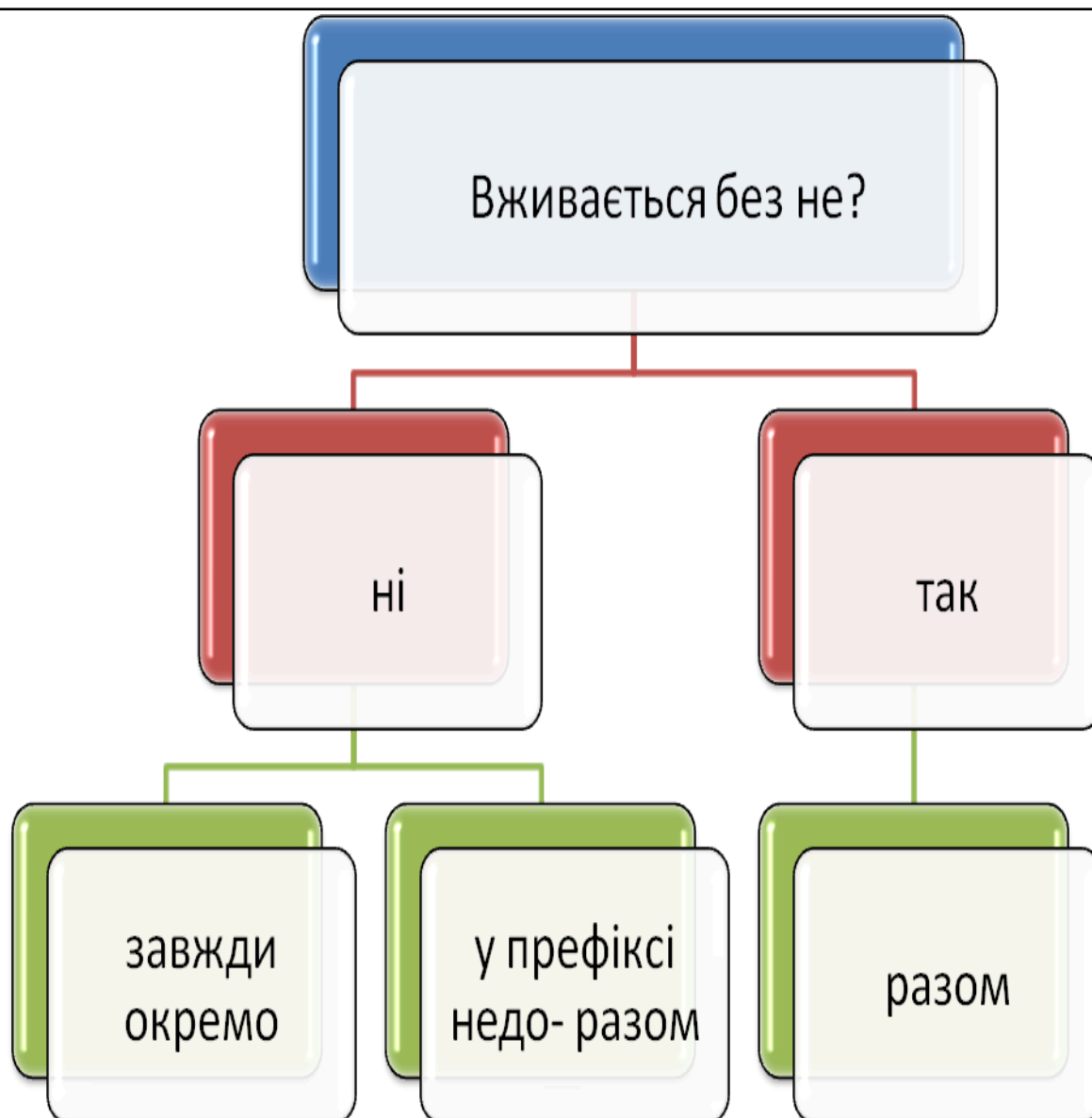
Лінгвістична гра «Давай подражнимось»

1. Прочитайте прислів'я та приказки, поставте слова у дужках у правильну граматичну форму. З'ясуйте їх зміст.

- Посидь, (Тетяна), бо ще рано.
- Масти (Федь) медом, а (Федь) усе (Федь).
- На тобі, (Гаврило), що мені не мило.
- От вам і (Лука):рукавиці за пазухою, а він їх шука.
- Хто про (Хома), а він про (Ярема).

Дорога Лесю!

Вітаю Вас із Днем народження!

На Ваших віршах виховувалося не одне покоління. Адже чи не прекрасні вони! Кожна дитина знає і пам'ятатиме Ваше ім'я до кінця життя. Сьогодні я вітаю не просто обдаровану поетесу, а й справжню особистість і Людину з великої літери. Щирістю, красою й величністю наповнений кожен Ваш вірш. І в кожному із творів відчувається любов та відданість рідній мові. Людина, яка пройшла стільки випробувань, заслуговує поваги й ушанування у віках! Завдяки Вашій творчості українська поезія збагатилася новими темами й мотивами. Неоціненна літературна спадщина відома зараз і буде відома протягом багатьох століть.

Вітаю!

Марія Хлинова

Привітальна листівка до 140-річчя від дня народження Лесі Українки

Шановний Герасиме!

Звертаюся до тебе з питанням: гроші – це найголовніше в житті? Але моє питання не потребує відповіді, адже я одразу ж зрозуміла, що для тебе – так. Мені лише хочеться висловити свою думку щодо цього. Як можеш ти, Герасиме, ставити гроші для себе на першому місці у списку життєвих та моральних цінностей? Для тебе ж навіть сім'я і друзі залишаються поза статками. Але ж це не правильно!

Я думаю, що тобі слід повчитися життю, щоб нарешті зрозуміти хибну «цінність» грошей. Ти ж, сподіваюся, не хочеш закінчити, як Терентій Пузир, чи не так?

Куди: П'єса І.Карпенка-Карого «Сто тисяч»

Кому: Герасиму Калищі

Від кого: Хлинової Марії

**До теми «Речення двоскладні й односкладні, прості й складні»
ПРО РЕЧЕННЯ**

Українську мову в школі ми вивчаєм
І про різні речення так багато знаєм!
Учитель на уроці нам розповідає,
Ми ж її про речення кожен день питаєм:

«А де присудок поставить?
А як підмет нам знайти?»-
«Треба лиш питання ставить!
А чи розумієш ти?»

Про прості й складні розкаже,
Все помітить і підкаже.
Групу підмета знайдемо,
Присудок шукать почнемо!

Односкладні речення легше розбирати,
А ось із двоскладними треба працювати.
Але все зуміємо, зможем зрозуміти,
Це ж потрібно знати і потрібно вміти!

Марія Х., учениця 8 класу

ПРО РЕЧЕННЯ

У вік суцільного прогресу
Батьківську мову треба знать,
Бо навіть «комп» не зрозуміє,
Що ти бажаєш написати.
У школі знань дають багато,
Та найцінніші будуть ті,
Що нам дозволять пізнавати
Всі таємниці світові.
Знання основ наук – то дійсно
Багаж безцінний, дорогий.
А в ньому мова українська –
Неначе ключик золотий.
До скарбів мудрості народу
Цей ключик шлях нам відкриває
І зрозуміти суть речей, уявлень
Нам рідне слово дозволяє.
Прості поняття, думку стисло
Ми одягаємо у речення прості.
Коли ж ми хочемо складніше щось осмислити,
Тоді і речення складні.
Простий проміння зблиск
Й безмежжя океану –
Про все розкаже мова чарівна,
Тож хай звучить, немов сопілка рання,
Симфонією хай гримить вона!

Головіна Світлана, учениця 4 (8) – Г класу

До твору І. Карпенка – Карого «Сто тисяч»

«ГРОШІ»

Гордо крокуючи йде багатир.
Руки у боки, бо, бачте, банкир!

Рідних тепер зневажати почав,
Тому що монети їм позичав.

Ось і залишився бовдур пихатий
Самотній, хоч і дуже багатий!

Шкода, що не зміг багач зрозуміти
Того, хоч і грошей нікуди діти.

І друзі залишили давні його,
Лише одного, лише самого...

Катерина Ільїна. , учениця 8 класу

ЗГАДКИ ПРО ЯРМАРОК

Ось і на ярмарку були.
Багато вмінь там здобули.
І знання, що є у нас,
поповнювали кожен раз.

До лавок різних ми ходили.
Все про числівник повторили.
Зредагували тексти враз.
І весь товар хороший в нас.

Народну мудрість там вивчали.
Скарби пізнань з собою брали.
Тож оцінить прохаємо Вас
філологічний шостий клас.

Година наша вже скінчилась.
Перерва скоро – усі втомились.
Попереду уроки в нас.
Приходьте ще колись в наш клас!

*Заводяний Володимир,
учень 6 класу Херсонської гімназії № 20*

Друковані роботи

1. Бабич Н.А., Голобородько Є.П., Заводянна О.І., Кравець М.В., Кумейська Н.В., Омельчук С.А., Петренко В.М., Плачкова К.Н., Урсал Є.С. 12-річна школа. Сучасний урок української мови в 5 класі. // Вивчаємо українську мову та літературу: Кн. д. – 2005. – №6(19). – С.12-34.
2. Омельчук С.А., Серeda Л.В., Кумейська Н.В., Заводянна О.І. 12-річна школа. Сучасний урок української мови в 6 класі // Вивчаємо українську мову та літературу: Кн. д. – 2006. – №6. – 39 с.
3. Заводянна О.І. Урок української мови в 6 класі.// Вивчаємо українську мову та літературу.- 2010.- №4 (224).- 39 с.
4. Заводянна О.І. Речення двоскладні й односкладні, прості й складні. // Вивчаємо українську мову та літературу.- 2012.- №6 (298).- 39 с.
5. Заводянна О.І. Урок української мови в 6 класі.// Українська мова та література в сучасній школі.- 2012 (6).- С.26 - 27.
6. Бережна І.І., Заводянна О.І. Урок літератури рідного краю в 10 класі. // Вивчаємо українську мову та літературу.- 2015.- №3 (15).- 39 с.

Методичне видання

Заводянна Олена Іллівна

***Формування вмінь і навичок самостійної роботи
учнів основної школи на уроках української мови і
літератури***

Опис педагогічного досвіду

Видання та друк здійснено з оригінал-макету
у видавництві КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

Свідоцтво ХС №74 від 30.12.2011 р.

Адреса видавництва

вул. Покришева, 41

м. Херсон

73034

тел. (0552) 37 – 02 – 66

E-mail: suitti.ks@gmail.com

Заводянна Олена Іллівна -
учитель вищої категорії, учитель-методист,
учитель української мови і літератури
Херсонської багатoproфільної гімназії № 20
імені Бориса Лавренюва
Херсонської міської ради

